

területi egyenlőtlenségeire és a fejlesztés igényére.

Az a közös szemléletmód, amely az 1970-es évek oktatásügyi reformjainak talaján született, a 2000-es évek második felében éledt újjá. Érzékelhető, hogy a kutatási terület (kis iskolák, „művelődési városközpontok”) megváltozott, és átveddött a felsőoktatás világába. A társadalom-földrajzi szemlélet azonban nagyon is megmaradt például a három vidéki egyetem hallgatóinak összehasonlításában.

Ennek a szemléletnek a szellemében készült a szerzők által kiválasztott írásokból álló kötet. A szövegek jelentős részét korábban már publikálták (könyvrészletként, tanulmánykötet részeként vagy folyóiratban), esetleg konferencián hangzottak el, más részük azonban csak korlátozott nyilvánosságot kapott. S ez kellő magyarázat az újrakiadásra.

A kérdések, amelyek ilyenkor óhatatlanul megfogalmazódnak bennünk, így hangzanak: Mi a célja egy ilyen válogatásnak? Miért pont ezek az írások kerültek kiválasztásra? Mi köti össze őket? Miért érdemes egy ilyen kötetet olvasni? És kiknek szól egy ilyen kötet? Mennyire érvényesek és aktuálisak az itt tett kijelentések és megfigyelések? Mindennek milyen tanulsága van az oktatáskutatás jövőjére nézve? Amellett érvelek, hogy egy ilyen munkának igenis van célja, szempontrendszere, koherenciája, érvényessége, aktualitása és „üzenete”.

A cél annak az oktatásügyi kontextusnak a megragadása, amelyben az 1970-es évektől egészen napjainkig az oktatásügyi reformok lezajlottak. Az itt közölt tanulmányok három korszak (az 1970–1980-as évek; az 1989/90-es rendszerváltás időszaka és a 2000-es évek) lenyomatait, s az írások csak e korok sajátos (társadalmi, politikai) kontextusának ismere-

tében érvényesek és olvasandók.

A társadalom-földrajzi, vagy regionális szemlélet és az oktatásökológiai megközelítés végig kíséri valamennyi itt megjelent írást, s egyúttal hűen tükrözi azt a gondolkodásmódot, amely a szerzőket jellemzi. Az 1970-es évek nagy „találmánya” (művelődési városközpontok), mára úgy tűnik, elvesztette jelentőségét, bár, ha közelebbről megvizsgáljuk, láthatjuk, hogy nagyon is élő jelenség leírásáról van szó, csak éppen a kifejezés (‘tanuló régió’) változott meg.

A kötet tehát megannyi tanulsággal szolgál, mivel több mint harminc év oktatás- és iskolareformjainak „történetét” tárja elénk. Aktuális, hiszen ma is léteznek területi egyenlőtlenségek az oktatásban; ma is másként érvényesülnek a politikai preferenciák a fővárosban, a megyeszékhelyeken, vagy éppen a kisebb településeken; a „társadalmi hatásmechanizmusok” ma is eltérő iskolastruktúrát irányoznak elő az ország különböző feltételekkel rendelkező, különböző fejlődési utak vagy éppen zsákutcák előtt álló vidékei számára. Az oktatásügyi problémái tehát újra és újra aktuális kérdésként jelentkeznek az oktatásökológiai kutatási irány képviselői előtt. Talán nem túlzás azt állítani, hogy nem pusztán a regionális kutatók számára tartogat kellemes olvasmányélményt ez a kötet, hanem azt valamennyi társadalom- és oktatáskutató haszonnal forgathatja akár a nosztalgia-ázás, akár a Heuréka-élmény átélése (ez a probléma már akkor is létezett) szempontjából. De akár abból a megfontolásból is, hogy átlássuk annak a több évtizedre visszatekintő tudományos gondolkodásmódnak az evolúcióját, amely a társadalom és az iskola viszonyának elemzésében példaértékű eredményeket hozott a hazai nevelés- és oktatáskutatás számára.

Tózsér Zoltán

Molnár Máté: A templomos lovagrend alkonya

Miles Christi, Budapest, 2010. 348 lap

A könyv a templomosok történetének utolsó tíz évét dolgozza fel, központi témája a rend megvádolása, perbe fogása és végül a felosz-

latása. Pánczél Hegedűs János a könyvhöz írt előszavában kitér arra, hogy a közvéleményben milyen sok tévhit él a renddel kapcsolat-

ban (mint például az okkultizmus vádja), melyeket a témában itthon megjelent könyvek nagy része tovább erősíti. Az előszó szerzője éppen ezért tartja Molnár Máté könyvét oly nagy jelentőségűnek, mivel a szerző korabeli források és a legújabb kutatások alapján igyekszik a rend elleni per hiteles történetét bemutatni, így próbálva meg leszámolni a tévhitekkel és legendákkal.

Az első fejezetben a szerző részletesen bemutatja a szentföldi Akko 1291-es eleste utáni történetét, a Perzsiát elfoglaló mongolok és a mameluk Egyiptom vetélkedését Szíriáért, vagy a lovagrendek egy új hídfőállás kiépítésére tett sikertelen kísérletét Ruad szigetének elfoglalásával. Átfogó képet kaphatunk a térség politika- és hadtörténetéről, valamint megismerhetjük a hatalmi viszonyokat, amelyekkel a régóta tervezett, új keresztes hadjáratnak szembesülnie kellett volna. A továbbiakban sor kerül a franciaországi politikai helyzet bemutatására, mikor is kiderül, hogy a rend milyen megbecsült helyet töltött be a királyságon belül. A királyi kincstárát például a párizsi rendházban őrizték, vagy a rend egyes tagjai éppen a királynak beszédet adót ellenőrizték elfogásukkor. Maga Fülöp király is folyamodott tiszteletbeli tagságért negyedik felesége halála után (ezt végül elutasították), amire szintén nem kerülhetett volna sor, ha a rend nem lett volna megbízható és köztiszteltetben álló. A rend vádlóinak kilétét vizsgálva a szerző megállapítja, hogy bár csak egy személyt ismerünk név szerint (Esquieu de Floyran), valamennyien a rend kizárt, renegát tagjai voltak, mindannyiukat köztörvényes bűncselekményért fogták el, és csak úgy kerülhettek el a büntetést, ha fényt derítenek egy a sajátjukénál nagyobb bűnre. A kor felfogása szerint az eretnokség volt a legnagyobb bűn, így a vádlók mondhatni biztosra akartak menni, hogy ők maguk elkerülik a büntetést. A per első szakaszát vizsgálva a szerző rögtön kiemeli az eljárás koncepciój jellegét. A rendtagok elfogására az egész királyságban egyszerre került sor, a beismerő vallomások nagy részét kínvallatással szerezték meg, illetve gyakran manipulálták a vizsgálat jegyzőkönyveit (pl. a tagadó vallomások közül csak néhányat jegyeztek le, míg a beismerők mindegyikét, így az utóbbiak

terjedelemben jóval felülmúlták az előbbieket). Az eljárást ráadásul a világi hatalom folytatta, bár az eretnokség vádjának esetében ez az inkvizíció, vagyis az egyház hatásköre lett volna.

Ezek után következnek, a könyv (szerintem) legfontosabb, „legértékesebb” fejezetei, melyek a rend bűnösségének kérdésével, ill. a rend elleni fellépés okaival foglalkoznak, ezek a fejezetek teljesítik leginkább az előszóban megfogalmazott célokat. A bűnösség kérdésének vizsgálatánál a szerző kutatói álláspontokat ismertet, melyeket három nagy csoportba lehet osztani: ártatlan, bűnös, csak részlegesen bűnös. A rend ártatlanságát képviselők (ők vannak többségben) Fülöp király kapzsiságát és Kelemen pápa erélytelenségét emelik ki, mint fő okot, a rend elítéléséért. A bűnösséget hangoztatók a rend korruptségát hangsúlyozzák és a király védelmére kelnek. A harmadik álláspont, a rend részleges bűnössége, kompromisszum az előző kettő között. Eszerint a rendben előfordulhattak visszaélések, de ezek nem lehettek olyan általánosak, mint azt a vádak állítják. Sőt, nincs ok feltételezni, hogy hasonló visszaélések más lovag- vagy szerzetesrendeknél ne fordulhattak volna elő, tehát a rend elleni fellépés mindenképpen túlzó volt, és abból a szempontból mindenképpen jogszerűtlen, hogy csak egyének, nem pedig az egész testület ellen kellett volna irányulnia. Mi lehetett tehát a templomosok elleni fellépés valódi oka? Erre a kérdésre a szerző a következő fejezetben próbál választ adni. A lehetséges okokat hat csoportba osztja (személyes, erkölcsi, pénzügyi, egyházpolitikai, belpolitikai, valamint külpolitikai–katonai) és külön-külön vizsgálja meg azokat. A személyes (Fülöp felvételi kérelmét elutasították) és erkölcsi (a rend korruptség, eretnoksége) ok inkább csak ürügy lehetett a rend elleni fellépésre. Fülöp más kérdésekben reálpolitikusnak mutatkozott, így valószínűtlen, hogy vállalt volna egy ekkora konfliktust személyes sértődöttség miatt. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a sértődés mellett a hálálkodásra is lett volna oka. Mikor ugyanis 1306 nyarán (a letartóztatásra ugyanezen év októberében került sor!) Párizsban felkelés tört ki pénzügyi rendeletei miatt, a király a templomosok rendházába menekült, ahol

három napig ostromolták, sikertelenül. Az erkölcsi vádakkal többször foglalkozik a szerző, megállapítva, hogy valóság tartalmuk csekély. A pénzügyi ok, vagyis a rend vagyonának megszerzése, már valódi tényező lehetett, de mégsem olyan súlyú, mint azt a közvélemény tartja. Igaz, hogy a per lefolyása alatt a lefoglalt birtokok jövedelmét a király használhatta fel, véglegesen nem volt esélye megszerezni azokat. A párizsi egyetem jogászaik és teológusainak állásfoglalása szerint a rend vagyona korábbi adományokból állt, amelyeket az eredeti célra, vagyis a Szentföld felszabadítására kellett felhasználni. Az egyházpolitikai okok viszont ténylegesen komoly szerepet játszottak a rend perbe fogásában. A 14. század elején négy nagy (konceptiós) per zajlott az egyház ellen, köztük az elhunyt VIII. Bonifác pápa ellen is. A francia király és a pápa között olyan hatalmi harc bontakozott ki, amely a pápaság és császárság között már lezajlott, a templomosok elleni fellépés pedig jól illeszkedik ebbe a folyamatba. A belpolitikai okokat vizsgálva, vagyis hogy a rend kiváltságaival és szervezettségével akadályozta a király központosító törekvéseit, megállapítható, hogy ezek sem tartoztak a valódi okok közé. Nemcsak a templomosok rendelkeztek kiváltságokkal a francia társadalomban, ráadásul az elfogatásuk körülményei bizonyítják, hogy nem voltak képesek komoly ellenállás kifejtésére: rendházaik az országban szétszórtan, egymástól elvágvá helyezkedtek el, a harcoló rendtagok zöme pedig eleve Cipruson tartózkodott. A külpolitikai és katonai okok Fülöp és a Capeting dinasztia hatalmi törekvéseit takarják. Ezek szerepe a szerző szerint olyan jelentős, hogy külön fejezetben foglalkozik velük, ahol bemutatja például a két lovagrend összevonására, ill. egy új kereszties hadjárat megindítására vonatkozó terveket, ahol mind az egyesített rend, mind a Jeruzsálemi királyság élén Fülöp fiai álltak volna. Ismerteti továbbá

Fülöp egyéb dinasztikus ambícióit is, például a Latin Császárság visszaállítását Valois Károlyval az élén.

A könyv utolsó fejezetei a rend elleni per utolsó szakaszával, a templomosok védekezésével, ill. a felozlatott rend vagyonának a sorsával foglalkoznak. Fülöp eredetileg gyors eljárást akart, erre utal például a letartóztatás módja, a felhozott vádak súlyossága vagy a kikényszerített beismerő vallomások nagy száma. Kelemen pápa eleinte még kiállt a rend mellett, és különböző eszközökkel késleltette az eljárást és az ítéletozatalat. A döntés végül az 1311–12-es vienne-i zsinatra maradt, addigra azonban a pápa kihátrált a rend mögül, és inkább a vagyon átmentésével foglalkozott, hogy az a johannitákhoz kerüljön. A szerző megvizsgálja ezen döntés okait, és arra a következtetésre jut, hogy valószínűleg politikai kompromisszum született. A pápa enged a királynak a templomosok ügyében, cserébe az felhagy a Bonifác pápa elleni perrel, így felszabadulhatnak az erők az új kereszties hadjárat megindítására. A szerző foglalkozik a per és a vagyonátadás lezajlásával a többi európai országban is, és megállapítja, hogy Franciaországban kívül sehol sem „hittek” igazán a rend bűnösségében. A kivallatás alkalmazása és így a beismerő vallomások száma is igen csekély. A vagyon nagy része pedig mindenhol a johannitákhoz került, kivéve az Ibériai-félszigeten, ahol a reconquista miatt az uralkodók a helyi lovagrendeket igyekeztek erősíteni.

Molnár Máté könyvével hiteles képet kaphatnak a témával megismerkedni vágyók a templomos lovagrend történetének utolsó fejezetéről. A mű bibliográfiájából megismerhető a témakör forrásai és szakirodalma, így kutatáshoz is jól felhasználható. A szerzőnek sikerült teljesítenie az előszóban megfogalmazott céljait, hogy leszámoljon a renddel kapcsolatos tévhitekkel.

Debreczeni Ádám